

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Економічний факультет
Кафедра фінансів і кредиту

**ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ
БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4-го курсу, денної форми навчання,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»

Попова Анастасія Олександрівна

Науковий керівник:

д.е.н., проф. Нікіфоров П.О.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 15 від 30 травня 2023 р.
Завідувач кафедрою фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.....
1.1. Фіскальна децентралізація як модель розвитку сфери публічних фінансів: теоретичні підходи
1.2. Вплив фіскальної децентралізації на організацію та управління місцевими фінансами: досвід української реформи
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ СОКИРЯНСЬКОЇ ОТГ ЗА 2020-2022 рр.....
2.1. Характеристика доходів бюджету Сокирянської ОТГ та методів їх мобілізації
2.2. Вплив децентралізації надійснення видатків бюджету ОТГ
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ
3.1. Оцінка впливу фіскальної децентралізації на формування доходів та здійснення видатків бюджету Сокирянської ОТГ
3.2. Шляхи посилення самостійності місцевих бюджетів як визначальної складової фінансової незалежності місцевого самоврядування
ВИСНОВКИ.....
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ВСТУП

Актуальність теми. Організація ефективної вітчизняної системи місцевого самоврядування виступає у сучасних умовах найважливішим завданням суспільства, державної та місцевої влади України. Реформи податкової та бюджетної сфер, які спрямовані на реалізацію процесів фіскальної децентралізації, сьогодні визначаються як один із небагатьох прикладів вдалих економічних і політичних змін у суспільстві. В нашій країні фіскальна децентралізація на думку більшості фахівців є необхідною умовою не тільки реформування сфери публічних фінансів але й ефективного соціально-економічного розвитку як регіонів, так і країни в цілому.

Світовий досвід вже XXI століття демонструє підвищений науковий та практичний інтерес до питань бюджетної децентралізації, до її протиріч та потенціалу. Саме тому, на наш погляд, тематика випускної кваліфікаційної роботи є надзвичайно актуальною в умовах сучасної України.

Світова та вітчизняна наука мають багато напрацювань у питаннях функціонування сфери публічних фінансів з урахуванням впливу фіскальної децентралізації. Вагомий внесок у розвиток теоретичних підходів і практичних аспектів фіскальної децентралізації зробили Дж.Б'юкенен, Р. Барро, Р. Масгрейв, В.Оутс, І. Луніна, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Чугунов та інші. Проте, і сьогодні фіскальна децентралізація як один із обов'язкових кроків на шляху до створення правової, демократичної держави, подолання корупції, покращення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, залишається пріоритетом на перспективу і в подальших наукових дослідженнях і в реальній фінансовій політиці держави.

Метою дослідження в роботі є обґрунтування теоретичних засад формування місцевих бюджетів країни в умовах фіскальної децентралізації, аналіз існуючої практики виконання бюджетів базових територіальних громад (ОТГ) по доходам та видаткам та визначення шляхів покращення фінансового забезпечення їх розвитку.

Задля досягнення поставленої мети у роботі необхідно було вирішити наступні завдання:

- дослідити теоретичні підходи до фіскальної децентралізації як моделі розвитку сфери публічних фінансів;
- розглянути вплив фіскальної децентралізації на організацію та управління місцевими фінансами у контексті досвіду української реформи;
- дати характеристику доходів бюджету Сокирянської ОТГ та методів їх мобілізації;
- виявити вплив децентралізації на здійснення видатків бюджету ОТГ;
- оцінити вплив фіскальної децентралізації на формування доходів та здійснення видатків бюджету ОТГ;
- проаналізувати шляхи посилення самостійності місцевих бюджетів як визначальної складової фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Об’єктом дослідження виступає процес формування бюджету базової територіальної громади (ОТГ) в умовах фіскальної децентралізації.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти формування місцевого бюджету ОТГ в умовах фіскальної децентралізації.

Методи дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи застосовувались такі методи як теоретичне узагальнення та порівняння – в процесі розкриття змісту і сутності місцевих фінансів і місцевих бюджетів; статистичний і графічний аналіз – при вивченні, групуванні, порівнянні та наочному відображенні емпіричних даних з метою вивчення тенденцій формування місцевого бюджету; системний аналіз, формалізація та економічне моделювання – у ході розробки основних напрямів оптимізації структури доходів і видатків місцевого бюджету; комплексний аналіз – при розробці рекомендацій по вдосконаленню формування місцевого бюджету.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають в себе шість підпунктів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

1.1. Фіскальна децентралізація як модель розвитку сфери публічних фінансів: теоретичні підходи

В Україні фіскальна децентралізація виступає необхідною умовою регіонального соціально-економічного розвитку, проте лише за умови її ефективного проведення. Основний аргумент прихильників фіскальної децентралізації зводиться до того, що вона є основою ефективних бюджетної та податкової систем, оскільки має позитивний вплив на безліч макроекономічних параметрів, та насамперед на рівень економічного зростання.

Бюджетно-податкова децентралізація відбувається як процес передачі у ведення органів нижніх рівнів влади надходжень від відповідних доходних джерел при розмежуванні видаткових повноважень, а це сприяє посиленню самостійності територій та досягненню балансу загальнодержавних та територіальних інтересів з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів та продукування більших суспільних благ.

Якщо перша половина ХХ століття визначалася чітко вираженою тенденцією до зростання бюджетно-податкової централізації, то у другій половині ХХ століття у більшості промислово розвинених країн, де було досягнуто її пік, почався зворотний рух у напрямку децентралізації діяльності державного сектора [1]. У сучасних умовах посилення децентралізації у бюджетно-податковій сфері вважається загальною тенденцією у всьому світі [2].

Відповідно до фундаментальних положень теорії суспільного сектору економіки та публічних фінансів, викладених в основоположних працях її

найбільш яскравих представників (П. Самуельсона про природу суспільних благ [3], К. Ерроу про роль суспільного та приватного сектора [4] та Р. Масгрейва про суспільні фінанси [5]), необхідність бюджетно-податкової децентралізації продиктована завданнями оптимізації функцій держави з виробництва суспільних благ шляхом виокремлення локальних суспільних благ, що децентралізовано надаються, та їх фінансового забезпечення.

Позитивні ефекти бюджетно-податкової децентралізації, які визначають її доцільність і роль в управлінні публічними фінансами, впливають, перш за все, з алокаційної функції фінансів, що забезпечує підвищення ефективності використання суспільних ресурсів за рахунок зниження витрат надання суспільних та змішаних благ, відповідності пропозиції цих благ перевагам у територіальних (локальних) розрізах і, отже, повнішому задоволенню потреб населення відповідної території. Надання частини суспільних благ, як зазначає Р. Масгрейв, повинно здійснюватися у межах так званих субнаціональних адміністративно-територіальних утворень, тоді як функції макроекономічної стабілізації та перерозподілу доходів слід закріпити за центральними органами влади.

На думку У. Оутса, децентралізація у використанні суспільних ресурсів є доцільною, якщо:

- вигоди від їх використання локалізуються на відповідній субнаціональній території, у рамках певної територіальної громади;
 - населення цієї території фінансує значну частину потреб у суспільних чи змішаних благах та може оптимізувати виробництво суспільних благ через представницьку участь в органах влади території виходячи зі своїх грошових оцінок вигод та витрат;
 - міра відчуття переваг населення цієї території щодо регульованих владою благ нижче, ніж відчуття переваг у населення інших територій.
- За таких умов децентралізація може сприяти підвищенню ефективності

суспільного сектору, більш високим темпам економічного зростання, зниженню міжтериторіальної нерівності у рівні життя [1].

Більш широкий спектр умов доцільності бюджетно-податкової децентралізації було описано Ч. Тіббу [6]. Запропонована їм модель дозволила пояснити, чому переваги економічних агентів схожі у межах однієї територіальної одиниці та різні у різних територіальних утвореннях. Ч. Тіббу виходив із існування міжтериторіальної міграції та навіть припущення у тому, що поведінка суб'єктів окремих територіальних утворень на ринку суспільних благ аналогічна поведінці окремих індивідуумів на ринках приватних благ. А тому в умовах міжтериторіальної міграції економічні агенти обирають ті території, де співвідношення рівня локальних суспільних благ та рівня податкового навантаження на цій території відповідає їх перевагам найбільшою мірою.

При цьому бюджетні доходи, які отримують на певній території, мають бути частково передані територіальній владі з метою підтримки її зацікавленості у збільшенні територіальних фінансових ресурсів. Децентралізація створює оптимальне розподілення суспільних благ при виконанні таких умов, як наявність розвинених демократичних інститутів, ефективно організації територіальної влади, вільної міграції, розвинених ринків житла та нерухомості, розвиненої виробничої та соціальної інфраструктури.

Іншого погляду на роль бюджетно-податкової децентралізації в управлінні публічними фінансами дотримуються прибічники інституційної теорії. Так, Г. Бреннан і Дж. Бьюкенен, провідні розробники ідеології та теорії суспільного вибору, припускають, що суспільний сектор сам може виступати як монополіст, а держава – як «Левіафан», який прагне власного зміцнення за допомогою максимізації доходів, які ним акумулюються. Виходячи з цього, вони надають бюджетно-податковій децентралізації роль механізму обмеження експансіоністських тенденцій уряду. Конкуренція серед органів

місцевої влади, як і конкуренція у приватному секторі, у тих децентралізованих бюджетних системах з мобільними домогосподарствами і фірмами, дозволяє часткове, або можливо повне заміщення явних бюджетних обмежень на право встановлення податків [7]. Ця концепція отримала подальший розвиток у деяких працях, де було показано, що конкуренція між регіонами з високим ступенем бюджетно-податкової автономії суттєво сприяла успішному розвитку та економічному зростанню таких держав, як Нідерланди, Великобританія, США та Китай [8, 9].

Обґрунтовуючи необхідність децентралізації, необхідно розглядати всі існуючі аргументи. Серед аналізу непрямих наслідків фіскальної децентралізації необхідно усвідомлювати певні макроекономічні результати, на які може вплинути фіскальна децентралізація і які визначаються наукою як потенційні детермінанти бідності та розподілу доходу. Окремими прикладами цього є вплив на економічне зростання, макроекономічна стабільність, регіональна інтеграція, розмір державного сектору та ступінь інституційного розвитку. По тому як фіскальна децентралізація має вимірний вплив на ці результати, то опосередковано безумовно вона також матиме вимірний вплив на бідність і розподіл доходів.

З боку доходів фіскальна децентралізація також може впливати на розвиток податкової системи і, отже, змінювати розподіл наявного доходу. Наприклад, органи місцевого самоврядування отримують фінансування за рахунок плати за користування надрами та непрямого оподаткування, які, як правило, є більш регресивними, або податками на нерухомість, які також є менш прогресивними, ніж податки, які отримують центральні органи влади. У цьому контексті велика залежність щодо збору місцевих податків може зменшити загальну прогресивність податкової системи на національному рівні і таким чином вплинути на рівень бідності та розподіл доходів (рис.1.1) [11].

Значним позитивом фіскальної децентралізації в Україні можна вважати на думку фахівців підвищення рівня дохідності бюджетів міст – обласних

центрів, їх профіцит; досягнення омріяної фінансової самостійності певною групою об'єднаних територіальних громад; появу на місцевому рівні можливостей скерування фінансових ресурсів самостійно на фінансування першочергових потреб; отримання місцевою владою змоги обирати фінансові установи для зберігання фінансових активів; можливість розвитку територій за рахунок залишення фінансових ресурсів у профіцитних регіонах, без їх передачі до державного бюджету і подальшого перерозподілу.

Рис.1.1. Ефекти фіскальної децентралізації

Негативними рисами фіскальної децентралізації в Україні на сучасному етапі її здійснення стали: зниження рівня дохідності бюджетів малих сіл і селищ; втрата місцевими бюджетами традиційних джерел доходів через їх перерозподіл на користь державного бюджету; втрата сільськими бюджетами

доходів у формі дотацій і субвенцій; передача на місцевий рівень фіскальної організації додаткових обов'язків без необхідного фінансування їх виконання; субвенції місцевим бюджетам часто не повністю покривають витрати цих бюджетів (зокрема, на освіту та охорону здоров'я); передача на місцевий рівень окремих витрат на оплату праці працівників освіти без встановлення джерел покриття таких витрат; наявні проблеми законодавчої неврегульованості розподілу повноважень у фіскальній сфері; наявність значної частини об'єднаних територіальних громад, які продовжують потребувати дотацій.

1.2. Вплив фіскальної децентралізації на організацію та управління місцевими фінансами: досвід української реформи

До 01 січня 2015 року, місцеві бюджети дуже суттєво залежали від Державного бюджету, сьогодні ж вони мають свої власні джерела коштів і це стало можливим внаслідок прийняття групи законів та змін до Бюджетного і Податкового кодексів України. У кінці 2014 року були ухвалені такі важливі закони України: №79-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»; №837-VIII від 26.11.2015 р.. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад» від 26.11.2015 р. № 837-УІІІ.

В Україні реалізується Національний проект децентралізації, котрий включає 25 Програм, серед яких такі як Програма «Підтримка реформи децентралізації в Україні/U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку», сума допомоги Україні по даній Програмі з 01.01.2016 по 31.12.2023 рр. складе – 152,3 млн. EUR [8]. Закон України №1423 «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» який набув чинності 01 липня 2021 року, дозволяє громадянам повноцінно розпоряджатися своєю землею [5].

В Україні влітку 2021 року у Львові відбувся VIII Всеукраїнський форум місцевого самоврядування на якому розглядалися питання ефективності органів самоврядування, залучення інвестицій, завершення реформи децентралізації. Головна увага була приділена фінансовій децентралізації. Українська асоціація районних та обласних рад також провела Збори Асоціації на тему «Проблемні питання фінансового забезпечення районних рад». У травні 2021 року Уряд України ухвалив Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки та подав на розгляд Верховної Ради України, яка мала засвідчити просування реформи управління країною та її можливості щодо збільшення бюджетів місцевих громад [5].

Головною проблемою для децентралізації в Україні за останні роки був розрив між амбітними намірами реформаторів та обмеженим інституційним потенціалом, доступним для ухвалення та реалізації політичних рішень у спочатку запропоновані терміни 2014–17 років. Після Євромайдану нове політичне керівництво у Києві продемонструвало політичну волю та бажання розпочати реальні реформи, незважаючи на величезні зовнішні загрози безпеці та пов'язані з ними внутрішні виклики територіальної цілісності України.

Проте існуючий опір з боку окремих частин еліти, особливо у складі парламенту (7-го та 8-го скликань), перешкодив, наприклад, спробі включення нових положень децентралізації до Конституції і тим самим розбудови повністю оновленої адміністративної структури органів місцевого самоврядування обласного та районного рівня та в цілому територіального устрою країни. Хоча реформа вже призвела до суттєвих змін на місцевому рівні, вона тим не менше ще не досягла своєї мети фундаментального перезапуску самої моделі функціонування української держави на базі більш

широкого та повноцінного розкриття потенціалу місцевого самоврядування та більш ефективного ієрархічного держуправління.

Головним досягненням децентралізації сьогодні вважається початок територіальної консолідації базових територіальних громад та супутнього розширення прав та можливостей місцевого самоврядування цих укрупнених громад. Наприкінці 2014 та на початку 2015 років одночасно розпочалися бюджетна децентралізація та об'єднання старих, часто невеликих місцевих громад у більші, самостійні та самодостатні так звані «об'єднані територіальні громади» (ОТГ). Саме ці нові суб'єкти місцевого самоврядування України отримали як значні повноваження по самостійним джерелам доходів у вигляді податків, так і прями трансферти з центрального Державного бюджету. За прикладом країн Балтії та Скандинавії, ОТГ, наприклад, отримують сьогодні 64 % зібраного прибуткового податку з фізичних осіб.

Цей глибинний процес почав формувати передумови для виникнення якісно нової суспільної угоди між громадянами, які проживають в окремих ОТГ, їх місцевими органами влади та територіальними бізнес-спільнотами. Децентралізація, безумовно, стимулює місцеві ради зберігати та розширяти свою податкову базу, тобто широко залучати бізнес та інвестиції. ОТГ також беруть на себе додаткову відповідальність за надання громадських послуг і сприяння розвитку інфраструктури.

Важливою особливістю української децентралізації також є те, що формування ОТГ відбувається на добровільній основі і це сприяє розвитку місцевої демократії. Хоча місцеві громади самі вирішували – об'єднуватися чи не об'єднуватися в ОТГ, як тільки вони приступали до офіційного процесу об'єднання, вони зобов'язані були дотримуватися процедур, встановлених Кабінетом Міністрів України. Обласні державні адміністрації готували, а обласні ради затверджували «перспективний план» формування ОТГ у своєму регіоні. Потім такі перспективні плани затверджував уряд. Пропоновані ОТГ повинні були відповідати певним критеріям для того, щоб бути визнаними

урядом як «спроможні» (тобто самодостатні та здатні до самоврядування). Після цього відбувалось об'єднання громад, у результаті призначених Центральною виборчою комісією виборів обиралися нові органи самоврядування, і вже після цього ОТГ одержували додаткові кошти та повноваження, на які вони мали право згідно з чинним законодавством.

Завдяки демократичному підходу до планування та створення ОТГ, з 2015 року багато українців отримали значний досвід в організації результативних колективних дій в існуючому правовому полі. Вони стали учасниками обговорень суттєвих питань місцевого самоврядування та почали брати на себе відповідальність за спільне ухвалення рішень. Після створення нових ОТГ відбувалися вибори до нових органів місцевого самоврядування з розширеними повноваженнями, які відповідають за розвиток інфраструктури та розподіл суспільних коштів, а також за виконання багатьох регулюючих функцій, які раніше виконували обласні та районні адміністрації та ради.

За останні п'ять років стрімке об'єднання громад значно змінило Україну. До вересня 2019 року по всій країні було створено 951 нових ОТГ, де мешкала приблизно третина (29,1%) населення України. З травня 2018 року до добровільного об'єднання також були підключені густонаселені «міста обласного значення», які вже раніше мали відносно широкі права.

Нові ОТГ різняться між собою за чисельністю населення: кількість мешканців коливається від 1000 до 373 000, а в середньому становить трохи більше 10 000 осіб. Окремі ОТГ охоплюють значні території, навіть дублюють межі районів. Завдяки своїм розширеним повноваженням зі збору податків та прямим бюджетним відносинам з урядом, ОТГ тепер може взяти на себе відповідальність за надання цілої низки публічних послуг, які раніше централізовано управлялись районними державними адміністраціями.

Наступний етап децентралізації, оголошений у січні 2019 року, передбачав значне скорочення кількості районів за рахунок об'єднання та створення нових адміністративно-територіальних одиниць на такому

субрегіональному рівні. Центральна влада також надає право обласним та районним радам (тобто вже існуючим органам самоврядування) створювати свої виконавчі комітети і для цього має намір офіційно закріпити такий новий порядок у Конституції. Однак у 2019 році прогрес у досягненні цих цілей був незначним, тому що політики та суспільство були зайняті проведенням чергових президентських та позачергових парламентських виборів.

Серед країн, які особливо підтримують децентралізацію в Україні, виокремимо Німеччину, Швецію, Канаду, Польщу та Швейцарію. Сполучені Штати створили в Україні два власні багатомільйонні проекти на підтримку децентралізації під аббревіатурами PULSE (Політика для місцевого самоврядування України) та DOBRE (Децентралізація, що забезпечує кращі результати та ефективність). Програма відновлення та розвитку в Україні, яку здійснює Програма розвитку Організації об'єднаних націй (ПРООН), також опікується питаннями децентралізації. Західні донори виділили на кінець 2019 року понад 250 мільйонів євро безпосередньо на українську децентралізацію та пов'язані з нею реформи.

З 2017 року Україна постійно отримує додаткову допомогу у вигляді спеціалізованого консультування з питань децентралізації від Німеччини, вона також користується юридичною експертизою законопроектів щодо децентралізації, яка надається різними програмами Ради Європи, у тому числі у рамках проекту «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування в Україні».

На відміну від досвіду попередніх реформ якраз процес фіскальної децентралізації виграє від тісної координації між міжнародними партнерами та Україною. Така співпраця була інституціолізована через Раду донорів з реформи децентралізації в Україні, яка включала тематичні робочі групи та проводить оцінку результатів.

Сьогодні в Україні нові укрупнені ОТГ майже повністю самостійно відповідають за місцевий розвиток та надання основних суспільних благ.

Відповідно до Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації державної влади України, близько 10 900 (в основному дуже малих) місцевих громад країни були об'єднані приблизно у 1600 ОТГ.

У сучасних умовах повномасштабна російсько-українська війна показала, наскільки стійким є місцеве самоврядування, яке спроможне гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема і у фінансово-бюджетному процесі. Адже організація та забезпечення діяльності територіальної оборони, матеріально-технічна допомога збройним силам України, залучення допомоги іноземних партнерів – все це органи місцевого самоврядування почали робити з самого початку агресії росії, забезпечуючи при цьому постійну підтримку функціонування територіальних громад, у тому числі допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримку релокованого бізнесу, організацію укриттів, продовження надання послуг на високому рівні. І все це завдяки достатньо ефективно проведеній фіскальній децентралізації, яка допомогла місцевій владі отримати автономні, самостійні, належні фінансові ресурси, які відіграли ключову роль у протистоянні викликам.

Рис.1.2. Частка місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету 2020-2022 років

Проте саме сьогодні постає чимало викликів: зменшення дисбалансів між рівнями розвитку окремих громад, забезпечення стабільного розвитку, відновлення зруйнованої інфраструктури, чітке розмежування повноважень між всіма рівнями, підтримка демократичності прийняття рішень.

Уже сьогодні, аналізуючи найбільші за обсягами джерела надходжень до державного та місцевих бюджетів у 2022 році, можна констатувати, що основними є міжнародні гранти, ПДФО, ПДВ та податок на прибуток.

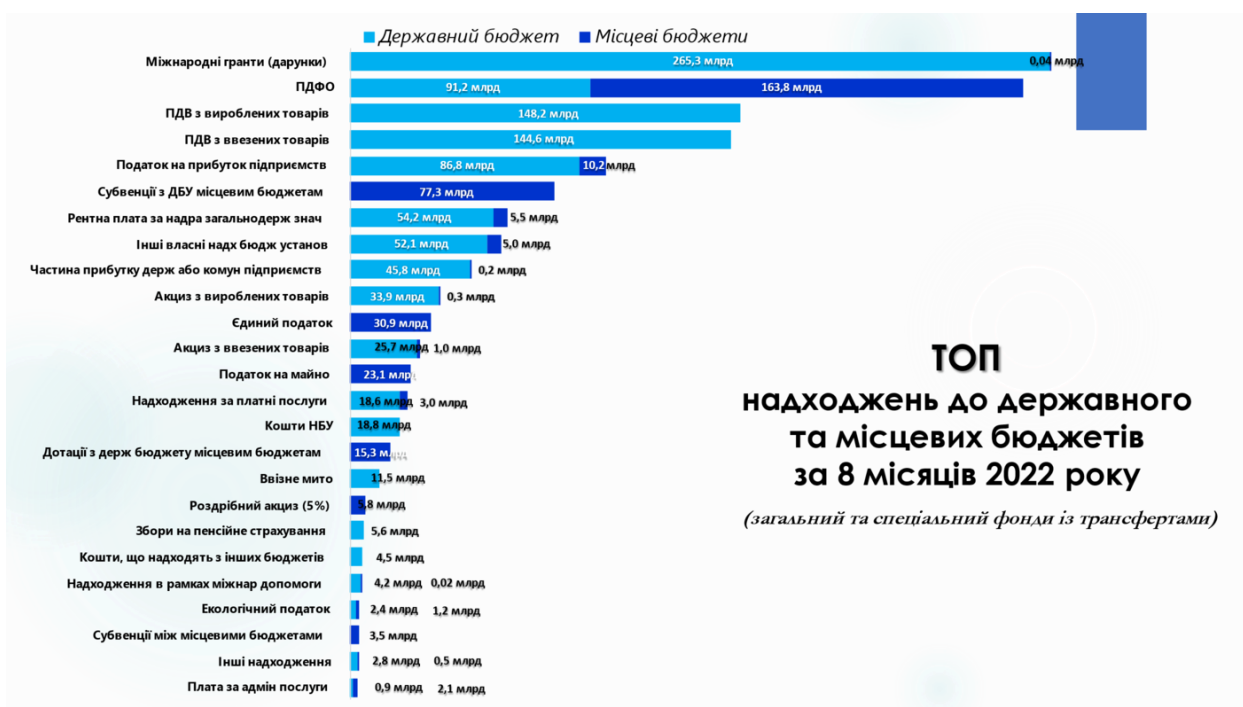

Рис.1.3. Джерела надходжень до державного та місцевого бюджетів за 8 місяців 2022 року

Дефіцит державного бюджету в березні-червні 2022 року, тобто у перші місяці повномасштабної війни сягав максимальних за всю історію розмірів (майже 150 млрд. грн. на місяць).

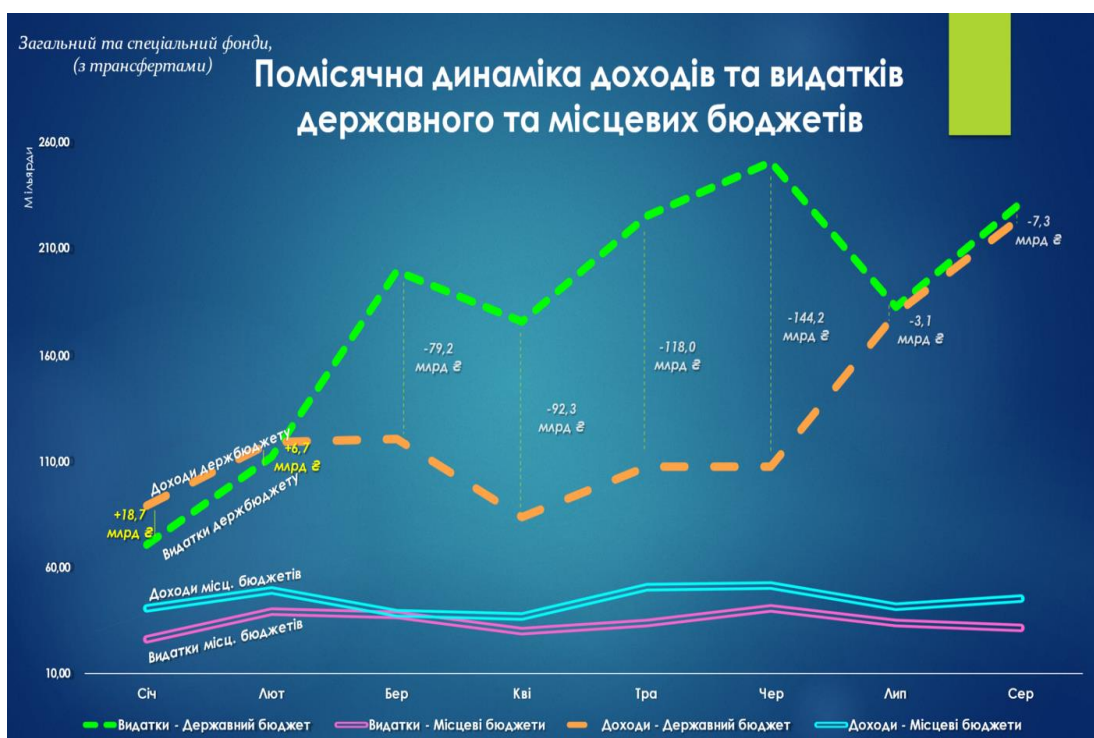

Рис.1.4. Помісячна динаміка доходів та видатків державного та місцевих бюджетів у 2022 році

Бюджетна статистика свідчить, що загалом за 2022 рік до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 345,8 млрд. грн., що становить +10,5% або + 33,4 млрд грн приросту проти 2021 року. Це було в основному зумовлено значним ростом податку з доходів фізичних осіб (+23,8%), адже втрати від надходжень плати за землю в порівнянні із відповідним періодом минулого року складали – 21,4%. Це ще раз засвідчило, що місцеві бюджети мають свій фундамент розвитку.

Таким чином, реформа бюджетної децентралізації дає можливість прийняття більш якісних та справедливих рішень щодо управління територіальними фінансами, а адміністративно-територіальний устрій країни має бути побудований у такий спосіб, щоб одночасно максимально враховувати інтереси громадян і забезпечувати при цьому економію бюджетних коштів з надання суспільних благ.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ СОКИРЯНСЬКОЇ ОТГ ЗА 2020-2022 РОКИ

2.1. Характеристика доходів бюджету Сокирянської ОТГ та методів їх мобілізації

Сокирянська об'єднана територіальна громада – територіальна громада України у Дністровському районі Чернівецької області. Адміністративний центр – місто Сокиряни.

Площа громади – 82,16 км², населення – 10 987 мешканців (2021).

Утворена в рамках адміністративно-територіальної реформи 2015 року. До складу громади ввійшли Сокирянська міська рада і Коболчинська сільська рада Сокирянського району, які 12 серпня 2015 року прийняли рішення про добровільне об'єднання громад. А 14 серпня утворення громади було затверджене рішенням обласної ради. У наступному до складу ОТГ увійшли цілий ряд сіл колишнього Сокирянського району.

Станом на сьогодні до Сокирянської ОТГ входять також громади населених пунктів Білоусівка, Братанівка, Василівка, Вітрянка, Волошкове, Галиця, Гвіздівці, Грубна, Романківці, Коболчин.

У 2022 році загальна земельна площа складає 7415,4га, до ріллі відноситься 4664,28 га, яка в структурі загальної площі займає 56,0% питомої ваги. Ставки займають 41,73га, це лише 4,04 % питомої ваги в земельних площах Сокирянської ОТГ, до заказників, заповідників і рекреаційних зон відноситься найменше земельних ділянок – 7,45га, тобто 0,1 %.

Наведемо узагальнену структуру бюджету Сокирянської ОТГ за три останні календарні роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Структура бюджету в розрізі видатків і доходів
Сокирянської ОТГ, грн.

Роки	Доходи, грн	Видатки, грн	
2020	54255345	49372678	
2021	63081800	62231612	
2022	62720514	59822801	

Як свідчать показники виконання бюджету Сокирянської ОТГ на початок 2021 року, доходи загального фонду на 1-ого жителя склали 1002,2 грн., витрати загального фонду на одного жителя склали 1854,0 грн., капітальні витрати на одну особу становили 12,3 грн. У 2021 році частка заробітної плати у витратах загального фонду склала 82,7%, а місцевим податкам і зборам у доходах загального фонду належало 38,0 %.

Подивимось, наприклад, на середні показники бюджету ОТГ за один з кварталів 2021 року (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Бюджет громади у четвертому кварталі 2021 року

Показник	Середній показник по громаді, грн.
Доходи загального фонду на 1-го мешканця	3518.8
Видатки загального фонду на 1-го мешканця	7674.4
Капітальні видатки на 1-го мешканця:	1037.5
Рівень дотаційності бюджетів:	20.7%
Співвідношення видатків на утримання апарату управління із сумою доходів загального фонду:	25.4%

У 2020 році доходів надійшло 54 255 345,74 грн, що перевищило затверджений бюджет на 2,15%, з них податкові надходження склали 61,21% бюджету, найбільше частка це податки на доходи фізичних осіб та прибуток підприємств 56,55%, місцеві податки 42,66% (єдиний податок та податок на майно), рентна плата за використання лісових ресурсів 0,02%, акцизний податок 0,71%, екологічний податок – 0,06%. Надходження 2021 року також підтверджують той факт, що розщеплені загальнодержавні та місцеві податки є найбільшим бюджетоутворюючим ресурсом. Неподаткові надходження зайняли у 2020 році 1,98% доходів бюджету, а в 2021 році зросли і склали вже 2,86% бюджету.

Доходи від операцій з капіталом, а саме від продажу землі склали 667 118 грн, а це 1,23% від загального наповнення. У 2020 році такі надходження були відсутні. Найменшу частину у 2020 році займали цільові фонди – 0,53%, а в 2021 році вони надійшли ще в меншому розмірі, – близько 0,11% бюджету (сюди відносяться кошти за реєстрацію актів цивільного стану, оформлення прописки, виїзд земельної комісії тощо).

У 2020-2022 роках жовтень та червень місяці характеризувалися найбільшими періодичними надходженнями за рік. На наш погляд така ситуація пов'язана з тим, що на території громади знаходяться значна кількість аграрних компаній, які перебувають на четвертій групі Єдиного податку і сплачують 50% за третій та 30% за четвертий квартали річної суми податку і це мабуть справедливо тому, що вони отримують, як правило, найбільші доходи від реалізації зернових культур та, таким чином, спочатку реалізують ранні культури, а потім пізні, такі як соя, кукурудза, соняшник, кількість людей, що працює в таких компаніях, отримує більшу зарплату, ніж зазвичай в цей період, а тому наповнює бюджет за рахунок ПДФО [21].

Аналіз динаміки звітних даних за джерелами формування доходів бюджету Сокирянської ОТГ, наведений в додатку, свідчить, що в 2021 році, порівняно з 2020 роком, відбувалось зростання доходів бюджету на 21,87%, у

тому числі збільшення загального фонду на 44,93% та зменшення спеціального фонду (на 3582,48 тис. грн. у грошовому виразі).

Темпи приросту видатків бюджету ОТГ у 2020-2021 роках склали 65,51%, або 27553,5 тис. грн., загальний фонд по яким підвищився на 27340,61 тис. грн., тобто більше ніж в 1,5 рази, а спеціальний фонд на 212,89 тис. грн., в процентному відношенні це зростання лише на 1,94%.

Також затверджено бюджетом ОТГ суму бюджетних призначень для головних розпорядників бюджетних засобів у 2021 році за відповідальними виконавцями у розрізі бюджетних програм в обсязі 339,346 тис. грн., обсяги міжбюджетних трансфертів сформовано у сумі 2301,853 тис. грн., в тому числі із держбюджету – базової дотації у сумі 1527200 грн., освітньої субвенції у сумі 10482,9 тис. грн., медичної субвенції на 5224,2 тис. грн., субвенції на формування інфраструктури ОТГ – 2 287,559 тис. грн.

Бюджет по власним надходженням в ОТГ виконано на 111,66%. За уточненим планом 2022 рік у розрізі власних доходів по загальному фонду зведеного місцевого бюджету, не враховуючи місцеві бюджети обласної територіальної громади, сума перевиконання становить 3925,3 тис. грн., тобто порівняно з надходженнями 2021 року доходи у цілому збільшилися на 4171,7 тис. грн., що становить приріст на рівні 7%.

Суттєве зауваження по недовиконанню плану: за дохідною частиною місцевого бюджету Сокирянська ОТГ виконала план на 94,2% та 96,4%, а недовиконання склало у загальній сумі 239,3 тис. грн. При виконанні за основними джерелами надходжень до місцевого бюджету наведемо характеристику показників з урахуванням наступних змін: зростання надходжень від податку з доходів фізичних осіб на 1829 тис. грн., або на 106,2%; зменшення надходжень від акцизного податку з реалізації підакцизних товарів на 251,3 тис. грн., або 86,4%, і це відбулось, в першу чергу, за рахунок зменшення надходжень акцизного податку від реалізації пального; збільшення податку на майно (у тому числі плата за землю) на 664,9

тис. грн., або на 6 %; збільшення єдиного податку на 1680,8 тис. грн., тобто на 10,2 %.

Видатки бюджету було в цілому недовиконано на 6,22%, при цьому видатки загального фонду зменшились на 8,8% за звітними даними, а спеціального фонду – зросли на 11,04 %. У цілому за 2020-2022 роки відбулось значне зменшення ефективності виконання місцевого бюджету ОТГ за спеціальним фондом як по доходам – на 24,06 %, так і по видаткам – на 48,92%.

Графічне відображення стану виконання місцевого бюджету ОТГ наведено на рисунку 2.1.

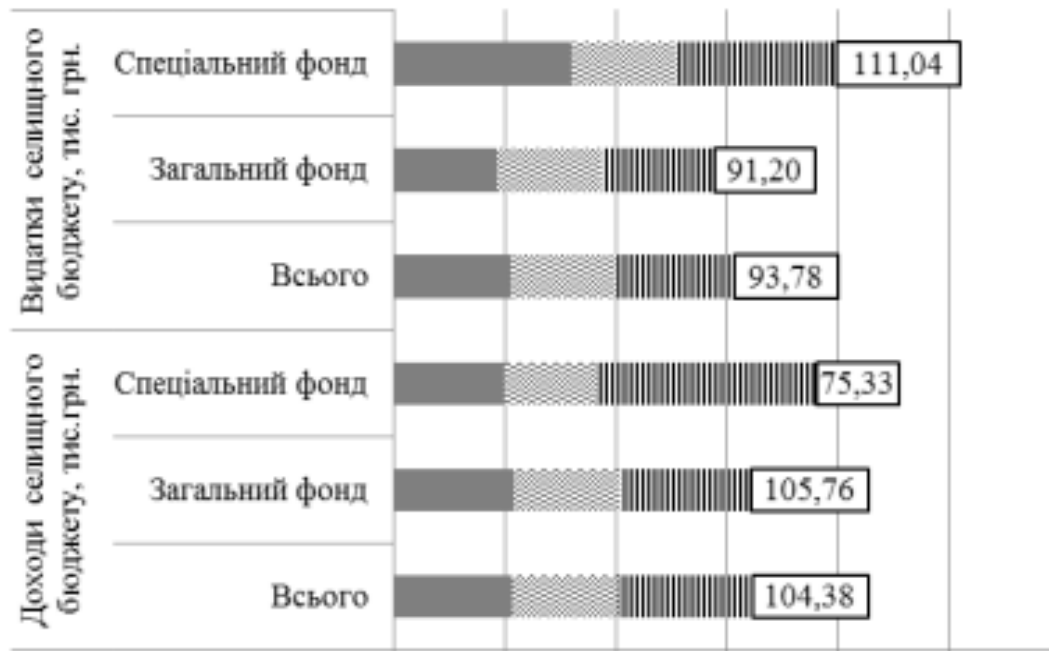

Рис.2.1. Стан виконання бюджету Сокирянської ОТГ за 2020-2022 роки, у %

Наприклад, у межах виконання «Цільової програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природнього характеру, забезпечення пожежної безпеки Сокирянської ОТГ на 2020-2022 роки» за

кошти бюджету територіальної громади куплено 1 системний блок на суму 11 тис. грн., отримано кошти з обласного бюджету у вигляді субвенції, за які придбано: для КОЗ «середня загальноосвітня школа I-III ступеню» кінотеатр і ноутбук вартістю 21 тис. грн.; для філії придбано ноутбук і принтер на суму 11 тис. грн.;

для КЗОЗ «ЦПМСД» був придбаний ноутбук, вартістю 11 тис. грн., а також придбано устаткування й витратні матеріали з метою розвитку початкових класів окремої школи в сумі 60462 грн.

У межах плану заходів для реалізації інвестиційних проєктів в 2021 році рішенням ради ОТГ було заплановано фінансові ресурси загальним обсягом 1605,471 тис. грн., призначені на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт об'єктів комунальної власності територіальної громади Сокирянської ОТГ, в тому числі: безпосередньо бюджетом ОТГ – 556,589 тис. грн., - обласним бюджетом – 98,930 тис. грн., - державним бюджетом – 949,952 тис. грн.

За рахунок субвенції на розвиток інфраструктури базової територіальної громади успішно реалізовані важливі інвестиційні проєкти. За сприянням Програми «U-LEAD з Європою» надана технічна та інституційна допомога в створенні Центру надання адміністративних послуг Сокирянської ОТГ.

Розподіл коштів, спрямованих на передбачені програмою заходи відбувався таким чином:

- здійснення капітального ремонту будівлі «Центру надання адміністративних послуг Сокирянської ОТГ» – 1 418,836 тис. грн. (окрім того, 137845 грн. - співфінансування із бюджету громади);
- здійснення капітального ремонту будівлі комунального закладу охорони здоров'я «Центр первинної медико-санітарної допомоги» Сокирянської ОТГ – 411,024 тис. грн.;
- здійснення капітального ремонту систем опалення районного будинку культури – 227,7 тис. грн. (окрім того, 73305 грн. – співфінансування з

- місцевого бюджету), окремого сільського будинку культури – 50 тис.грн.; окремого сільського будинку культури - 230 тис. грн. (окрім того, 111,029 тис. грн. – співфінансування із бюджету ОТГ);
- здійснення капітального ремонту адміністративної будівлі ради ОТГ – 74990,33 грн.;
 - здійснення реконструкції зовнішньої освітлювальної мережі 3665 тис. грн.;
 - здійснення капітального ремонту систем протипожежної безпеки закладу загальної середньої освіти – 250,268 тис. грн., закладу загальної середньої освіти I-III ступеня – 136,011 тис. грн.;
 - консалтингові заходи щодо розробки проектно-кошторисної документації – 48,93 тис. грн.

Внески із бюджету ОТГ до статутного капіталу КП «Джерело» склали 49 795 грн. За рахунок засобів бюджету громади на загальну суму 855 632 грн. була виготовлена і проведена інвестиційна експертиза проектно-кошторисної документації для певних об'єктів будівництва: підземний перехід – 668,034 тис. грн. і система водопостачань питної води – 187,598 тис. грн.

2.2. Вплив децентралізації на здійснення видатків бюджету ОТГ

У Сокирянській ОТГ бюджетний процес являє собою дії багатьох уповноважених осіб, які діють на підставі норм бюджетного права, в межах повноважень виконкому місцевого самоврядування щодо складання, затвердження, розгляду й виконання бюджету, та звітування про його виконання. Бюджетний процес громади інтенсифікується у кінці року, уповноваженими учасниками бюджетного процесу виступають посадові особи, та організації або установи, які наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними ресурсами (ст. 19 Бюджетного кодексу). Будь-який учасник бюджетного процесу діє тільки в

межах своїх повноважень і несе відповідальність згідно норм чинного законодавства [20].

Повне розуміння бюджетного процесу першочергово проявляється у тому, що діяльність, яка базується на повноваженнях влади будь яких органів, здійснюється у рамках жорстких процедурних формах, які в свою чергу забезпечують обґрунтованість, доцільність та законність цієї діяльності. Саме тому чітка послідовність дуже ретельно прописана та регламентована у всіх складових, а тому вимагається не тільки для організації та погодження роботи всієї системи владних структур, органів місцевого самоврядування зі створення і виконання бюджету, але і для правильного розв'язання проблем, які весь цей процес супроводжують. Учасники бюджетного процесу, особливо у визначенні видатків, повинні виконати ряд завдань, зокрема: виявляти всі фінансові та матеріальні резерви, щоб збалансувати бюджет; визначати доходи місцевого бюджету за окремими податками та обов'язковими платежами, а також загальний обсяг, відповідно до розрахунків і цільових програм соціального та економічного розвитку; узгоджувати доходи та видатки бюджету із загальною програмою фінансової стабілізації, яка, як правило, спрямована на подолання таких перешкод як інфляційні тенденції у економіці, а також для забезпечення стійкості національної грошової одиниці; здійснювати бюджетне регулювання щоб збалансувати бюджети різних рівнів, перерозподіляючи різні джерела доходів та видатків між ними, скорочення та ліквідацію бюджетного дефіциту завдяки руху економічно виправданих джерел доходів та напрямків видатків; значного посилення нагляду за фінансовою діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб [20].

У бюджеті Сокирянської ОТГ за статтями «Витрати з продажу активів» та «Фінансові витрати» на період 2020-2022 років коштів на ці витрати не передбачалось. Інші витрати за різними обмінними операціями відображають ті видатки, які не відображені у таких статтях. За 2020 рік видатків по цій

статті не відбувалось, за 2021 рік було здійснено видатків на 21,7 млн. грн. за 2022 році – 1,5 млн тобто економія за 2022 порівняно з 2021 роком складає майже 95%, що виступає найкращим результатом для виконкому Ради ОТГ.

Видатки за необмінними операціями призначено для обліку й узагальнення інформації про трансферти (субсидії, гранти, соціальні виплати тощо) та інші витрати. Таким чином, за 2020 рік витрат по цій статті 36,7 млн; за 2021 рік – 57,7 млн, що є на 36% більше ніж за попередній рік, а за 2022 рік – 40,7 млн що на 29% менше ніж за попередній та на 8% більше ніж за 2020 рік. Саме тому можемо наголосити, що економію коштів за цим напрямком треба покращити.

Якщо брати трансферти, то витрати по цій статті відповідають доходам адже сутнісно – це цільові кошти, тобто кошти, які спрямовуються та перераховуються громаді на певні цілі. У доходах, як наголошувалось, трансфертні надходження склали за 2021 рік – 24,3 млн, за 2022 рік – 12,1 млн.грн., а видатки відповідно склали за 2021 – 24,3 млн та 12,1 млн – за 2022 рік. Таким чином, ми бачимо, що доходи дорівнюють витратам, і це є нормою для бюджетних установ, які діють в базовій територіальній громаді.

Касові видатки в громаді у 2020 році склали 49 972 878,61 грн, що на 8,1% менше від затвердженого річного бюджету, а в 2021 році 62 231 612,95 грн, що на 2,6% менше від запланованого бюджету. Другий рік функціонування ОТГ відзначився збільшенням доходів і видатків. По загальному фонду на початок 2021 року утворився вільний залишок коштів, тому по факту громада стала самодостатньою, місцева рада мала право згідно з законодавством розподіляти його для ефективного та цільового використання, тому на кінець 2021 року видатки перевищують доходи Сокирянської ОТГ, аналогічна ситуація і з першим кварталом 2022 року.

Освітня сфера найбільше потребує фінансування в аналізованій нами громаді. На міжбюджетні трансферти під фінансування загальнодержавних функцій використано 33,8% усіх видатків бюджету за 2020 рік, а в 2021 році –

27,10% видатків бюджету, у них закладено заробітну плату та нарахування, утримання апарату, сюди включають також забезпечення паливними матеріалами, технікою, меблями, канцтоварами, обслуговування закладів освіти, утримання трудового архіву, дитячої юнацької спортивної школи, школи мистецтв, компенсація проїзду пільгової категорії громадян.

Видатки на сільське господарство, транспорт, будівництво склали 5,86% та 6,77% відповідно, на охорону здоров'я – 6,11% у 2021 році. Зменшення останніх було пов'язано з тим що в 2020 році було придбано медичне обладнання, комп'ютерну техніку тощо. Видатки на житлово-комунальне господарство склали у ці роки 4,39% та 5,73%, наголошуємо що відбулося збільшення видатків на благоустрій території на 1 млн. грн. Було здійснено видатків у 2020 році на духовний та фізичний розвиток у частці 6,13%, загальних видатків, при цьому культурні заклади обіймають у три рази більшу частину видатків, ніж фізкультурні, у громаді є 9 закладів культури та 1 фізкультурно-спортивний, у 2021 році показник залишався на аналогічному рівні, а у 2022 році зменшився.

Найменшу частку видатків у громаді в 2020 році було реалізовано на соціальний захист, а саме 1 378 867, 15 грн, де найбільші витрати по статті «Інші заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення», до яких віднесено матеріальні допомоги на лікування, поховання, виплату дітям-сиротам, вдовам учасників бойових дій, людям з інвалідністю, допомога на ліквідацію наслідків пожежі та підписка періодичних видань для пільгової категорії, у 2021 році цей показник збільшився та склав 1 671 702,09 грн. Найменшу частку видатків 2020 року займають касові видатки на охорону та раціональне використання лісових ресурсів, сюди відносять 20175,00 грн на придбання саджанців, 32123,00 грн на послуги з ландшафтного дизайну, 15000,00 грн на послуги по підгортанню території сміттєзвалища, 42800,00 грн на послуги бульдозера по впорядкуванню території звалища.

У цілому завдяки трансфертам Сокирянській ОТГ вдалося загалом за 3 роки залучити до бюджету громади понад 36 мільйонів грн., що позитивно відображалось на спроможностях громади. При цьому важливим показником ефективного бюджетного процесу був профіцит, який з'являється коли надходження перевищують витрати. Загальний профіцит за 3 роки в бюджету Сокирянської ОТГ склав 702,3 тисячі грн.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка впливу фіскальної децентралізації на формування доходів та здійснення видатків бюджету Сокирянської ОТГ

Проведений аналіз формування та виконання місцевого бюджету в умовах децентралізації свідчить, що в країні більш-менш розвинена система формування доходів місцевих бюджетів. Водночас така система охоплює інститути та механізми, які все ще є значно неузгодженими та потребують подальшого вдосконалення. Зростання обсягів доходної частини місцевих бюджетів характеризує зростання впливу процесу реформування суспільних фінансів на розширення їх бази.

Завдання підвищення ефективності управління місцевими фінансами (ресурсами територіальних громад) роблять необхідним розширення функцій незалежної експертизи у сфері витрачання бюджетних коштів громад шляхом підтвердження фінансової звітності органів виконавчої влади ОТГ з висловленням саме незалежної експертної думки щодо її достовірності, а також експертизи систем внутрішнього контролю та результативності управління фінансовими ресурсами базових територіальних громад.

Необхідно у цьому сенсі розробити комплекс заходів по забезпеченню втілення у життя незалежної експертизи, тобто встановити повноваження незалежних експертів, розробити кваліфікаційні вимоги до них та процедури відбору експертів.

Ще одним суттєво важливим напрямом є удосконалення середньострокового фінансового планування у бюджетному процесі ОТГ. Одним із основних елементів бюджетної реформи був, як відомо, перехід до

середньострокового фінансового планування, в рамках якого бюджетний цикл починався з розгляду схвалених у попередньому бюджетному періоді основних параметрів середньострокового фінансового плану на відповідний рік, аналізу змін у зовнішньому середовищі, чинників та умов, обґрунтування на цій основі тих змін, які вносяться до основних бюджетних показників запланованого року і навіть коригування чи розробки нових бюджетних проєктів на наступні роки прогнозного періоду.

Щоб підняти ефективність процесу формування бюджету Сокирянської ОТГ потрібне врахування перспективних напрямків бюджетної політики на рівні області та країни та її взаємоузгодження із стратегією економічного і соціально-культурного розвитку території ОТГ, продовження горизонту бюджетного планування, розширення фінансових повноважень виконавчого органу самоврядування ОТГ з одночасним посиленням його відповідальності за досягнення визначених цілей. Окремі фахівці також вважають, що важливим є створення суттєвих та ефективних фінансових стимулів та умов щодо забезпечення виконання місцевими органами влади і територіальними громадами власних і делегованих їм повноважень [36, с.10].

Підкреслимо, що особливостями формування доходів бюджету Сокирянської ОТГ виступає пропорційне розмежування кола повноважень між централізованими органами та Радою і виконкомом ОТГ. Позитивний досвід фіскальної децентралізації свідчить, що вона може сприяти ефективному управлінню місцевими фінансовими ресурсами, є дієвим засобом для досягнення соціального та економічного розвитку як окремої території, так і країни загалом через забезпечення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад, а також визначення їх стратегічних цілей бюджетної політики на перспективу

У перспективі реалізація цих цілей буде суттєво залежати від спроможностей місцевих податків і зборів при формуванні доходів місцевого бюджету, а також від урахування системи ризиків, які, як правило,

супроводжують бюджетний процес базових територіальних громад, у тому числі і в Сокирянській ОТГ (див. рис. 3,1).

№ з/п	Вид ризику	Сутність ризику
РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА		
1	Ризик соціально-економічного розвитку	Ймовірність погіршення стану параметрів соціального та економічного розвитку певної територіальної громади внаслідок настання певних обставин
2	Політичний ризик	Ймовірність незлагодженості дій виконавчих структур та настання політичної кризи
3	Ризик законотворчої роботи	Ймовірність неприйняття або несвоєчасного прийняття нормативно-правових документів щодо врегулювання бюджетного процесу на місцевому рівні
4	Інвестиційний ризик	Ймовірність погіршення інвестиційного клімату та зниження обсягів інвестиційних вкладень
РИЗИКИ СТРУКТУРИ БЮДЖЕТУ		
1	Ризик недоотримання доходів	Ймовірність недосягнення максимального рівня запланованих доходів бюджету
2	Ризик недофінансування видатків	Ймовірність недостатнього забезпечення запланованих напрямів видатків бюджету. Притаманний бюджетному процесу тоді, коли бюджет затверджується бездефіцитним
3	Ризик дефіциту бюджету	Ймовірність фактичного перевищення запланованого обсягу дефіциту бюджету. За своєю сутністю цей вид ризику має спільні риси з ризиком недофінансування видатків, але виникає тоді, коли бюджет від самого початку затверджується з дефіцитом
4	Ризик не пріоритетності видатків	Ймовірність незабезпечення фінансування пріоритетних напрямів видаткової частини бюджету

Рис. 3.1. Система ризиків ефективності бюджетного процесу в Сокирянській ОТГ

Сокирянська ОТГ – це достатньо велика громада з досить розвиненою та розгалуженою інфраструктурою, яка завдяки окремим підприємствам та

ФОПам на її території має потенційно багато можливостей для розвитку та створення нових малих та мікробізнесів.

Динаміка та зміни у структурі бюджету Сокирянської ОТГ є позитивними, адже відсутність дефіциту коштів та заборгованості вказують на певну стабільність. Маючи на увазі, що ефективність бюджетного процесу – це його здатність забезпечувати безперервне та безперебійне фінансування виконання органом самоврядування власних функцій та завдань відповідно до обґрунтованих показників, ми бачимо, що заборгованостей ні по одному пункту фінансування не було виявлено, видатки не перевищували надходження, а звідси можна констатувати, що бюджетний процес Сокирянської ОТГ є достатньо ефективним..

Водночас з метою забезпечення стабільної і достатньої фінансової бази місцевих бюджетів вважаємо доцільними наступні заходи щодо підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами органів місцевого самоврядування:

- постійно наголошувати на збалансованості фінансових ресурсів місцевих органів влади;
- визначити реальні джерела доходів місцевого бюджету, виходячи з фіскальних цілей місцевих органів влади для подальшої оптимізації надходжень до бюджету;
- здійснювати ефективний контроль зі сторони Ради і виконкому ОТГ, громадськості за сумлінним виконанням суб'єктами господарювання території покладених на них обов'язків та сплачених податків;
- встановлювати середньострокові фіскальні і бюджетні цілі для громади з метою здійснення ефективної регуляторно-контролюючої діяльності з боку органів територіальної громади;
- удосконалювати управління розвитком території на місцевому рівні з урахуванням нової моделі бюджетної системи.

Як висновок засвідчуємо, що бюджетний процес у Сокирянській ОТГ відбувається на належному рівні, а всі притаманні йому ризики витікають із загальнонаціональних та регіональних умов соціально-економічного розвитку країни.

3.2. Шляхи посилення самостійності місцевих бюджетів як визначальної складової фінансової незалежності місцевого самоврядування

Розглянемо окремі напрямки завдяки яким можна покращити міжбюджетні відносини як суттєву складову фінансової децентралізації. По-перше, це формування дієвої моделі міжбюджетних відносин, яке і є гарантією, з одного боку, фінансової самодостатності та сталого розвитку територіальних громад з урахуванням їх особливостей та потенціалу, а з іншого – базисом того, що кошти державного та місцевих бюджетів витрачатимуться ефективно та результативно.

Втілення нових підходів до взаємовідносин державного бюджету з місцевими виокремило новий етап розвитку бюджетного забезпечення адміністративно-територіальних одиниць. Сьогодні, по-суті міжбюджетні трансферти забезпечують формування в різних частках дохідної частини бюджетів різних рівнів, і це безпосередньо орієнтує на виконання витратних заходів та програм, закріплених за органами місцевого самоврядування.

У сучасних умовах саме міжбюджетні відносини забезпечують збалансовані дохідні та витратні частини бюджетів різних рівнів. На всіх ланках бюджетної системи, вони створюють умови для виконання принципів соціальної справедливості, адже основна частина міжбюджетних трансфертів спрямовується на покриття витрат, які мають соціальне призначення. Водночас, міжбюджетні відносини так і залишаються проблемною структурою в бюджетному процесі, а тому потрібне удосконалення системи

бюджетного регулювання, адже залишається недостатньою власна прибуткова база місцевих бюджетів, потребує покращення законодавче забезпечення розділення функцій та завдань центральних і місцевих органів виконавчої влади та представницьких органів місцевого самоврядування, у сфері здійснення бюджетних видатків. Сьогодні особливістю міжбюджетних відносин в Україні є «заполітизованість» процесу та наявність «тіньової економіки», що як наслідок призводить до функціонування вкрай неефективної системи з розподілу бюджетних коштів [36].

Трансфертна політика має базуватися на виключно прозорих правових нормах та стабільних формулах з перерозподілу ресурсів, обумовлюючи при цьому пошук додаткових джерел доходу бюджету та скорочення витрат, а міжбюджетні трансферти потрібно розглядати як важливі складові сфери публічних фінансів, які мають вплив на забезпечення громадян суспільними послугами та вирівнювання рівня бюджетної забезпеченості. [37].

В Україні формування цілісної системи міжбюджетних трансфертів диктується необхідністю утворення механізму певного фінансового вирівнювання бюджетів в умовах фінансових диспропорцій поміж територіями. Статтею 96 Бюджетного кодексу України передбачено розподіл міжбюджетних трансфертів на чотири типи [38]: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до Державного бюджету України і місцевих бюджетів із інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Сьогодні діюча в Україні система соціальних пільг та стандартів, компенсаційних виплат, соціальних послуг та інших форм і видів соціального захисту безумовно вимагає перегляду і модернізації відповідно до європейської моделі соціального забезпечення та соціального захисту. Саме через використання міжбюджетних трансфертів центральний уряд повинен розв'язувати проблеми, які витікають із значних територіальних відмінностей в рівнях соціального і економічного розвитку й добробуту населення [3].

Проте, державна підтримка має бути додатковим, а не головним джерелом фінансових ресурсів. Саме тому бажано впроваджувати концептуально новітні підходи до вдосконалення міжбюджетних відносин, особливо стосовно розподілу функціональних повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів.

Необхідні прозорі та чіткі критерії, за якими можна оцінити результати політики вирівнювання доходів. Аналіз сучасного стану міжбюджетних відносин свідчить, що система фінансового вирівнювання, яка діє в Україні, є недосконалою, тому що не створює зацікавленості місцевих органів влади у пошуку і мобілізації резервів зростання доходів і раціонального використання коштів.

На наш погляд, у цій сфері необхідні наступні заходи:

- удосконалення нормативно-правової бази, яка дозволить органам місцевого самоврядування віднаходити позабюджетні кошти, як за рахунок позик, так і використання комунального майна;
- відмова від безцільових трансфертів та перехід до системи виключно цільових дотацій та субвенцій, і це дозволить контролювати використання коштів державного бюджету, які безпосередньо передаються до місцевих бюджетів. Прив'язка фінансування до конкретних завдань надає можливість відстежувати напрями та ефективність їх використання за допомогою оцінювання затрат і результатів;
- значне розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування, адже це дозволить спростити та прискорити рух грошових ресурсів;
- зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, шляхом стимулювання роботи органів місцевого самоврядування по наповнюваності бюджетів.

Реалізація проактивної бюджетної політики ставить специфічні вимоги до бюджетної системи, яка повинна [5]:

- мінімізувати втрати при наповненні дохідної частини бюджету;

- забезпечити багатовимірне охоплення бази оподаткування: якщо у період економічної депресії стагнація доходів знижує частку податку на прибуток і податку з доходів фізичних осіб, тоді потрібно використовувати непрямі податки та оподаткування майна;

- передбачати чіткий та прозорий набір податкових стимулів, а тому усі податкові витрати повинні мати гарантований цільовий характер;

- забезпечувати виключно цільовий характер видатків, адже за умови значної обмеженості бюджетних ресурсів потрібне найбільш доцільне їх витрачання;

- орієнтуватись на створення мультиплікативного ефекту, коли обмеженість бюджетних ресурсів компенсується концентрацією структури видатків на тих напрямках, які спроможні створювати позитивний синергетичний ефект для економічного зростання, тобто інфраструктурні проєкти, розвиток інформаційно-комунікаційного середовища;

- підтримувати безпечну пропорцію між обсягами бюджетних запозичень і структурою видаткової частини, адже міжнародний досвід свідчить про важливість підтримання балансу між введеними до бюджету позичковими ресурсами та видатками бюджету розвитку.

Децентралізація управління бюджетними ресурсами є одним з визначальних чинників високої ефективності сфери публічних фінансів загалом та передбачає розширення фінансової бази регіонів і базових громад за рахунок передачі їм потужних фінансових джерел, які раніше були закріплені за Державним бюджетом.

На даний момент, серед найбільш значущих загальнодержавних податків за місцевими бюджетами закріплено у суттєвих розміраї лише податок з доходів фізичних осіб, надходження від сплати якого сумарно складають близько 80 відсотків у структурі доходів місцевих бюджетів. Якщо взяти до уваги, що дане джерело належить до доходів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, місцеві органи влади не мають

серйозних стимулів для створення нових робочих місць, оскільки збільшення бюджетних доходів від його сплати призводить, як правило, до зменшення дотації вирівнювання місцевим бюджетам та не впливає суттєво на обсяг фінансових ресурсів відповідної території [7].

Доходи від сплати податку на прибуток підприємств в незначній мірі спрямовуються до місцевих бюджетів, тому органи місцевої влади не бачать суттєвих фіскальних стимулів для розвитку великого та середнього бізнесу. Слабка зацікавленість органів місцевої влади у реалізації фіскального потенціалу відповідної адміністративно-територіальної одиниці обумовлюється тим, що як «розщеплені» загальнодержавні податки, так і місцеві податки і збори визначально не впливають на доходи місцевих бюджетів, а тому місцеві органи влади слабо зацікавлені у посиленні податкового потенціалу регіону. На місцевому рівні така пасивність влади скоріше призводить до втрат доходів бюджету. Водночас, основні складові нереалізованої частини податкового потенціалу – податковий борг та тіньова економіка – є вагомими джерелами збільшення доходів як державного, так і місцевих бюджетів. Інертність місцевої влади у питаннях соціально-економічного розвитку регіону необхідно долати за допомогою активної економічної політики, та пошуку і залучення інвесторів.

Безумовно, місцеві органи влади краще обізнані з можливостями та проблемами території, вони здатні ефективніше витратити бюджетні ресурси зацікавлені в активному пошуку їх додаткових джерел. Для повноцінного функціонування інституту місцевого самоврядування сьогодні потрібне його матеріальне та фінансове забезпечення, в основі якого лежить, по-перше, місцевий бюджет, по-друге, майно об'єктів комунальної форми власності, і по-третє, земельні та в цілому природні ресурси.

Якраз ці три складові матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування мають бути максимально достатніми для забезпечення розвитку територіальних громад на принципах самостійності, збалансованості

та ефективності. Нові завдання у сфері публічних фінансів потребують удосконалення фіскальної системи, що передбачає встановлення самостійності бюджетів усіх рівнів і видів, застосування нових підходів до організації міжбюджетних відносин на основі фіскальної автономії місцевої влади. [4].

Сьогодні в Україні збільшення ресурсної бази місцевих бюджетів відбувається за рахунок передачі колишніх доходів державного бюджету до доходів місцевих бюджетів, наприклад, 50 % плати за користування надрами загальнодержавного значення, 50 % збору за спеціальне використання лісових та водних ресурсів загальнодержавного значення, плати за ліцензії та сертифікати, плату за державну реєстрацію, надходжень від продажу безхозного майна) та, при цьому, розширення джерел надходжень доходів, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів (зокрема, за рахунок плати за землю, плати за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, фіксованого податку на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності, надходжень від адміністративних штрафів), й бюджету розвитку (за рахунок єдиного податку для суб'єктів малого бізнесу). Все це зміцнює бюджети розвитку місцевих бюджетів, підвищенню конкурентоспроможність територій, створює умови для їх розвитку та вирішення органами місцевого самоврядування питань в соціально-культурній сфері.

Головним досягненням сучасної реформи фіскальної децентралізації стає поступове зменшення ролі центральної влади у забезпеченні регіонів та базових громад коштами для розвитку і, водночас, створення якомога більшешимостей для самостійного пошуку джерел формування достатньої фінансової бази, забезпечення збалансованого та ефективного розвитку територій. Втілені в життя нововведення у частині розмежування доходів між державним та місцевими бюджетами створили, як свідчать фахівці-фінансисти

достатній рівень децентралізації, який можна порівнювати з іншими європейськими країнами [4].

Підкреслимо також, що встановлення в Україні прогресивних методик формування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів, актуалізує програмно-цільовий метод (далі – ПЦМ), який є особливо потрібним в умовах обмеженості фінансових ресурсів, адже його застосування надає можливість не лише підвищувати ефективність використання бюджетних ресурсів [7], а й забезпечувати їх зв'язок із стратегічними цілями бюджетної політики.

Головний сенс програмно-цільового методу полягає в тому, що розпорядники бюджетних коштів отримують їх не просто для фінансування своєї діяльності, а на виключно досягнення конкретних результатів.

Суттєво важливим є і запровадження механізму середньострокового бюджетного планування і прогнозування, та його поширення на місцевий рівень, що буде орієнтувати місцеві бюджети на стратегічні пріоритетні завдання фіскальної політики.

Безумовно, середньострокове бюджетне планування виступає дієвим інструментом підвищення ефективності бюджетних видатків. Розпорядники бюджетних коштів отримують можливість розробляти довгострокові плани та проекти з гарантією, що їх реалізація не буде призупинена через рік з причин перегляду пріоритетів.

Післявоєнне відновлення України після перемоги вимагає здійснення реальних кроків у напрямі впровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу, створення умов для їх сталого розвитку і забезпечення повноцінного життєвого середовища територіальних громад. А тому потрібні нова державна регіональна політика та створення правових умов і можливостей для сприяння формуванню дієздатних територіальних громад.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичних засад та практичних аспектів фіскальної децентралізації в Україні дозволив зробити наступні висновки.

У процесі формування та виконання місцевих бюджетів вирішальне значення має чітке визначення джерел доходів та напрямків видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад. Саме тому важливу роль відіграють власні доходи, які формуються перш за все за рахунок частини податків, визначених державою та тих податків та зборів, які визначаються радами територіальних громад. Визначені найважливіші аспекти бюджетного процесу на місцевому рівні, які сприяють соціально-економічному розвитку території.

Необхідно враховувати досвід формування місцевих бюджетів європейських країн щодо створення єдиного дієвого механізму розщеплення регульованих загальнодержавних податків. У сучасних умовах формування місцевих бюджетів в Україні здійснюється шляхом зарахування визначених часток від регульованих загальнодержавних доходів та усіх місцевих податків та зборів. Таким чином, суттєво важливо відслідковувати щорічні зміни бюджетного та податкового законодавства у процесі формування місцевих бюджетів і механізму бюджетного регулювання, щоб місцева влада могла проводити перспективну фінансову політику у бюджетній сфері.

У сучасних вітчизняних умовах повномасштабна російсько-українська війна засвідчила, наскільки стійким є місцеве самоврядування, яке фінансово спроможне протистояти будь-яким викликам, забезпечуючи постійну підтримку всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні. Саме реформа фіскальної децентралізації дала можливість прийняття більш якісних та справедливих рішень щодо управління територіальними фінансами, а адміністративно-територіальний устрій країни побудований таким чином, щоб одночасно поєднувати інтереси громад та нації у цілому при найбільш раціональному використанні бюджетних (суспільних) коштів.

Сокирянська ОТГ являє собою громаду з оптимальною кількістю населення, з досить розвиненою інфраструктурою, яка завдяки підприємствам та ФОПам на її території має значний потенціал для розвитку, створення нових бізнесових структур, розширення податкової бази місцевого бюджету. Динаміка та зміни структури бюджету Сокирянської ОТГ є позитивними, відсутність дефіциту бюджету та заборгованостей вказують на стабільність. Бюджет громади протягом трьох останніх років забезпечував безперервне та безперебійне фінансування власних і делегованих функцій та завдань відповідно до обґрунтованих показників, що свідчить у цілому про його ефективність.

З метою забезпечення стабільної і достатньої фінансової бази бюджету Сокирянської ОТГ необхідно у першу чергу постійно підтримувати через рішення Ради ОТГ збалансованість фінансових ресурсів місцевої влади. Необхідно також чітко бачити та усвідомлювати реальні джерела доходів місцевого бюджету від місцевих податків і зборів, розщеплених загальнодержавних податків та намагатися у подальшому оптимізувати структуру цих надходжень до бюджету. При цьому місцеве самоврядування і територіальна громада мають здійснювати ефективний контроль за виконанням суб'єктами господарювання покладених на них обов'язків. Рада ОТГ та її виконком повинні встановлювати середньострокові фіскальні та бюджетні цілі, коригуючи їх із загальнодержавними та регіональними і здійснюючи при цьому ефективну регуляторно-контролюючу діяльність.

У сучасних умовах збалансованість дохідних та витратних частин місцевих бюджетів забезпечують також міжбюджетні відносини, адже саме вони створюють умови для реалізації принципів соціальної справедливості. Вони залишаються проблемною частиною сучасного бюджетного процесу в країні, проте саме фіскальна децентралізація дозволила та буде дозволяти у майбутньому зменшити «заполітизованість» данного процесу.

Політика бюджетних трансфертів повинна базуватися на прозорих правових нормах та стабільних формулах з перерозподілу ресурсів, обумовлюючи при цьому стимули для пошуку додаткових джерел доходів місцевих бюджетів та скорочення нераціональних витрат для вирівнювання рівня бюджетної забезпеченості суспільними благами мешканців різних територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л. Чи існує проблема множинності податків / Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України: матер. Міжн. наук. практ. конф., 22 травня 2015 р. Ірпінь: Вид-во НУДПСУ, 2015. С. 18-20.
2. Аптекарь С., Краснова В. Про формування місцевих бюджетів. *Економіка України*. 2021. №4. С. 42–47.
3. Астапова Г.В., Мірошніченко В.О. Сучасні проблеми аналізу та обґрунтування міського бюджету. Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки: ДЕГІ, Донецьк, ТОВ «Південь-Захід Лтд». 2016. С.291-302.
4. Бондарук Т.Г., Мельничук І.О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Статистика України*. 2015. № 4. С. 46-52.
5. Буднік М. М. Теоретичні підходи щодо трактування терміну місцевий бюджет / М. М. Буднік, І. М. Журавель. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=66213>.
6. Буковинський С.А. Шляхи розвитку бюджетної системи України. *Фінанси України*. 2018. №9. С.3-8.
7. Бутко М.П., Білокур К.О. Фінансові ресурси регіону в умовах ринкової трансформації. *Фінанси України*. 2019. №10. С.23-32.
8. Бюджетна система: монографія / за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2019. 871 с.
9. Бюджетний кодекс України №2456-VI від 29.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1169>.
10. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2018. 864 с.

11. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання / Ін-т бюджету та соціально-економічних досліджень. – URL: <http://www.ibser.org.ua/news/429/130434/>.
12. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: ГлобусПресс, 2021. 354 с.
13. Василенко Л.І., Бабич П.С. Місцеві фінанси та фінансова незалежність. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 112-117.
14. Василик О.Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. К.: Вицашкола. 2018. 383 с.
15. ВВП України перевищить докризовий рівень до 2022 року/ – URL: http://banker.ua/bank_news/govregulations/2015/03/12/1180472847/vvpukrainy-prevysit-dokrizisnyj-uroven-k-2022-godu/.
16. Виконання доходів місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів станом на 1.01.2021 року. Інформація Міністерства фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=292741
17. Власюк Н.І. Місцеві фінанси: навч. посіб. / Н.І. Власюк. К. : Алерта, 2021. 328 с.
18. Габа І.М. «Децентралізація» – деякі плюси і мінуси. *РайонІнфо*. 2019. №1. С.5.
19. Галушко О.С. Формування державного і місцевих бюджетів умовах трансформації економіки. *Фінанси України*. 2019. №5. С. 62-64.
20. Григораш Т.Ф. Фінансові чинники формування державного і місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2018. №5. С.51-57.
21. Данилишин Б.М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? URL:<http://kontrakty.ua/article/82116>.
22. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 496 с.

23. Дем'янишин В., Тулюлюк А. Проблеми сутності та складу видатків місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3 (16). С. 135-144.
24. Демчак Р. Бюджетна децентралізація є основним чинником економічної безпеки держави . URL:<http://solydarnist.org/?p=15037>. 68
25. Децентралізація: все ще в рошуках рецептів року . URL: http://gazeta.dt.ua/economics_of_regions/decentralizaciya-vse-sche-v-poshukahreceptiv-.html.
26. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / І. О. Луніна, О. П. Кириленко, А. В. Лучка та ін.; За ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної. К., 2019. 310 с.
27. Довідка про виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 1.01.2022 року (без урахування міжбюджетних трансфертів). Інформація Державної казначейської служби України. URL: <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/180227>.
28. Єпіфанов А.О., Сало І.В., Д'яконова І.І. Бюджет і фінансова політика України. К.: Наукова думка, 2019. 301с.
29. Закон України «Про місцеве самоврядування» № 1702-IX від 16.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
30. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.
31. Звіт про виконання місцевого бюджету. URL: <http://vilnyanskrda.gov.ua/byudzheth/pro-vikonannya-rajonного-byudzhetu>.
32. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2020-2020 рр. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.
33. Звітність про виконання Державного бюджету (зведеного бюджету, державного бюджету, місцевих бюджетів) України / Державна

казначейська служба України: офіційний сайт. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

34. Зянько В.В., Єпіфанова І.Ю. Фінансовий аналіз та звітність: Практикум. Вінниця: ВНТУ. 2021. 83 с.

35. Іваницька М. П. Проблеми мобілізації доходів місцевих бюджетів та шляхи їх вирішення / Матеріали загальноуніверситетської наукової конференції професорсько-викладацького складу “*Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ*” (Тернопіль, 10 квітня 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. С. 38-40.

36. Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. №3. С.3-12. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2020/2.pdf.

37. Качула С.В. Фактори модернізації державної фінансової політики у системі соціального розвитку суспільства. *Фінансовий простір*. 2022. № 1 (33). С. 41-54.

38. Квасниця О.В., Білобран Г.Ю., Стасюк М.В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації/ III Міжнародна науковопрактична конференція «*Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи*» 23-24 грудня 2016р. м. Одеса. 2018. С. 168-169.

39. Кириленко О.П. Зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2018. № 9. С. 35.

40. Клочан В.В., Мірошник В.О., Надточий К.П. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 142-147.

41. Когут Ю.М., Ковач-Румп Г.Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. Електронне фахове видання «*Ефективна економіка*». 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/77.pdf.

42. Короленко Р. В., Ухова І. М. Проблеми формування та функціонування місцевих бюджетів. *ModernEconomics*. 2021. № 8. – URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/problems-of-formation-and-functioning-of-localbudgets/>.
43. Кремень О. І. Фінанси: навч. посіб. / О. І. Кремень. К. : Центр учбової літератури, 2018. 416 с.
44. Лазутіна Л.О. Джерела формування місцевих бюджетів сільських територій в умовах децентралізації. – URL : <http://globalnational.in.ua/archive/6-2015/150.pdf>.
45. Левицька С.О. Впровадження програмно-цільового методу формування бюджетів. *Фінанси України*. 2019. № 6. С.33-37.
46. Лісовська А.П., Ганевич Д.М. Формування місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2019. № 7. С. 11-15.
47. Лопушняк Г., Лободіна З., Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. Бюджетна система і бюджетний процес. 2019. №1. С. 131-142.
48. Луніна І.І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ. *Економіка України*. 2019. №3. С.31-40.
49. Ляшенко Ю.І. Формування бюджетних коштів України в умовах ринкової трансформації економіки. Ірпінь.: Вид-во акад.ДПАУ,2019. 199с.
50. Макаров Г.В. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні. Аналітична записка НІСД. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1021/>.